

JADWIGA DOBRZAŃSKA

Galium trifidum L. — Przytulia trójdzielna na Mazurach. — Galium trifidum L. in Terra Mašurensi in Polonia

(Wpłynęło 14. IV. 1953)

Podczas wycieczki na Mazury latem 1948 r. zebraliśmy — ja i dr J. Dyakowska — przytulie, którą na miejscu znalezienia oznaczyliśmy jako *Galium trifidum* L. Po dokładnej analizie i porównaniu z materiałem zielnikowym oznaczenie to zostało potwierdzone. Ponieważ podane dotąd jedyne stanowisko tego gatunku z obszaru Polski (Wieczorek 1938) leży obecnie poza granicą państwową, tym samym stanowisko znalezione na Mazurach jest pierwszym na naszych ziemiach.

Ogólny zasięg *Galium trifidum* ma charakter borealno-cyrkumpolarny (Hultén 1950) i rozciąga się przez wszystkie trzy kontynenty półkuli północnej. Europa: Islandia (Gröntved 1942); Półw. Skandynawski po 70°50' szer. pn. z wyjątkiem najdalej na pd. wysuniętej części (Blytt 1861, Lid 1944, Hultén 1950); pn. i środk. część europejskiej połaci ZSRR od Archangielska do Kijowa, rej. Charkowa, Tambowa, Penzy, Ufy, Orłowska (Kryłow 1939); stanowisko wyspowe w Alpach Styryjskich: Seetaler Alpen (Hegi, Koch 1902, Scharfetter 1938). Azja: cała Syberia od Uralu po Ajan do 68° szer. pn.; pn. Mongolia; Mandżuria; Korea; Sachalin (Kryłow 1939, Komarow 1930 i 1950); Kamczatka, Kuryle, Wyspy Komandorskie, w. Karagińska (Hultén 1930); Japonia: Jezo, Nippon, Szikoku, Kiusiu (Matsumura 1912). Ameryka Półn.: od Alaski do Labradoru i N. Funlandii po 68° szer. pn., ku południowi po Kalifornię, Colorado, Michigan i Nowy Jork (Hultén 1930).

Znalezione przez nas stanowisko leży nad jeziorem Kisajno w powiecie giżyckim na Mazurach. Jezioro Kisajno, położone nieco na pn. zachód od Giżycka stanowi południową część systemu jez. Mamry, złożonego z całego szeregu większych i mniejszych jezior, połączonych ze sobą. Tylko wąskim przesmykiem oddzielone jest ono od jez. Niegocińskiego, znajdującego się na pd. od Giżycka.

Południowe krańce jez. Kisajno, gdzie znaleziono przytulie trójdzielną, są urozmaicone. Na odcinku wzdłuż drogi z Giżycka na zachód miejscami otaczają je piaszczyste wzniesienia, pokryte lasem sosnowym. Na brzegach

płaskich występuje pas drzew liściastych i trzciny. Na takim właśnie stanowisku zebrane było *Galium trifidum*. Porasta je *Alnus glutinosa* z pojedynczymi młodymi okazami *Sorbus aucuparia*. Zwarty pas *Phragmites communis*, uniemożliwiający dostęp do brzegu, sięga daleko w wodę. *Galium trifidum* rośło tu w szczelinach między granitowymi kamieniami małej sztucznej grobelki, wchodzącej nieco w głąb jeziora. W sąsiedztwie występowały: *Galium palustre*, *Oenanthe phellandrium*, *Epibolium hirsutum*, *E. palustre*, *Eupatorium cannabinum*, *Urtica dioica*, *Lycopus europaeus*, *Rubus idaeus*, *Calystegia sepium*, *Solanum dulcamara*, *Mentha* sp., *Scutellaria galericulata*, *Geranium palustre*, *G. Robertianum*.

Porównawczy materiał zielnikowy gatunku *Galium trifidum*, jakim dysponowałam, był bardzo skąpy. Nasze rośliny wykazują w ogólnym pokroju największe podobieństwo do okazów szwedzkich. Są one dość drobne, bardzo silnie rozgałęzione, z typowymi kwiatami o koronie trójłatkowej. Podaję nieco pomiarów orientacyjnych; pomiaru wysokości na suchych, poplątanych okazach nie dało się przeprowadzić. Liście do 13 mm dł., do 2 mm szer., po 4 w okółku; kwiaty stojące pojedynczo, po dwa (najczęściej) lub po trzy; korona biała, drobna, do 1 mm średnicy, trójpłatkowa o łatkach zaokrąglonych; owoc do 1*2 mm dł.; szyp. kw. z drobnymi haczykami. Prócz okazów mniejszych i delikatniejszych są też inne, wyższe, silniej rozwinięte (liście do 19 mm dł., do 2*7 mm szer.; kwiaty jak u okazów mniejszych). Podobne do naszych są też rośliny z Syberii (bez bliższego określenia miejsca); okazy z Ingrii bez miejscowości, a szczególnie z okręgu Tobolska różnią się wyraźnie od mazurskich; są „bardziej typowe“, delikatne, małe (łód. 5—8—[17] cm wys.; li. do 7 mm dł., do 1 mm szer.; kwiaty jak wyżej).

Ze względu na brak odpowiednich danych, dokładniej charakteryzujących gatunek pod względem systematycznym, nie można było przeprowadzić w zebranym materiale wyróżnienia odmian czy form.

Galium trifidum jest rośliną stanowisk wilgotnych i bagnistych, mszystych łąk i torfowisk, brzegów jezior, rzek i potoków. Na Kamczatce występuje tu i ówdzie również w olszynach (z *Alnus hirsuta* Turcz.) a także przy ciepłych źródłach (Komarow 1930). Hultén podaje ją ze zbiorowisk *Carex-Sanguisorba*-mchy (Hultén 1930). W Ameryce znaleźć ją można w mokrych dolinach i kanionach prerii, nad rzekami, między innymi w zbiorowisku paproci *Aspidium thelypteris* i *Onoclea sensibilis* (Harshberger 1911).

W związku z europejskim zasięgiem *Galium trifidum* należy zaliczyć ten gatunek w Europie do przedstawicieli elementu borealnego czy borealno-górskiego (Kulczyński 1927, Hultén 1950). Zajmuje on tereny Syberii i Ameryki oraz polodowcowe obszary Europy i posiada tylko nieliczne oderwane stanowiska na europejskich terenach ostojo-

wych. Ze względu na takie rozmieszczenie omawiany gatunek może być uważany za historyczny element północny (Kulczyński 1927). Jest on w Europie zapewne przybyszem dyluwialnym, na co wskazuje również jego wyspa alpejska. Należy go prawdopodobnie traktować jako relik z starszego dyluwium, który wraz z innymi rzadkimi elementami północnymi jak *Carex alpina*, *C. rigida* i *Betula nana*, przetrwał późniejsze glaciały w tym mało zlodowaconym obszarze Alp (Hegi). Według Kulczyńskiego roślina ta przywędrowała na teren Europy z obszaru pn. zach. Syberii.

Z Zakładu Botanicznego im. Janczewskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

LITERATURA

1. Blytt M., 1861. Norges Flora. Christiania.
2. Britton N. and Brown A., 1913. An Illustrated Flora of the Northern United States, Canada and the British Possessions. Vol. III. New York.
3. Engler A. u. Prantl K., 1897. Die natürlichen Pflanzenfamilien Bd. IV. 4. u. 5. Abt. Leipzig.
4. Gröntved J., 1942. The Pteridophyta and Spermathophyta of Iceland.
5. Harshberger J. W., 1911. Phytogeographic Survey of North America.
6. Hegi G., Illustrierte Flora von Mitteleuropa Bd. VI/1. München.
7. Hultén E., 1930. Flora of Kamtschatka and the adjacent Islands. Dicotyledonae. IV. Stockholm.
8. Hultén E., 1950. Atlas över växternas utbredning i Norden. Generalstabens Litografiska Anstalts Forlag. Stockholm.
9. Index Kewensis, 1895. T. I. Oxford.
10. Koch W. D. J., 1902. Synopsis der deutschen u. schweizer Flora 3. Aufl. II. Band. Leipzig.
11. Komarow W. P., 1930. Flora półwostrowa Kamczatki. III. Leningrad.
12. Komarow W. P., 1950. Flora Mandżurii, część III. Akad. Nauk. SSSR. Moskwa.
13. Kryłow P., 1939. Flora Sibiriae occidentalis Vol. X. Tomsk.
14. Kulczyński St., 1924. Borealny i arktyczno-górski element we florze Europy Środkowej. Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. PAU, t. 23/24 A/B, 1923/1924. Kraków 1927.
15. Lid J., 1944. Norsk Flora. Oslo.
16. Macoun J., 1883. Catalogue of Canadian Plants, Part I, II, III.
17. Majewskij P., 1917. Flora sredniej Rossiji. Moskwa.
18. Majewskij P., 1940. Flora sredniej połasy jewropiejskiej czasti SSSR. Moskwa-Leningrad.
19. Matsumura, 1912. Index Plantarum Japonicarum sive Enumeratio Plantarum Omnium. Tokio.
20. Paczoski P., 1896. O nowszych i rzadszych roślinach flory litewskiej; Spraw. Kom. Fizj., XXXI, Kraków.
21. Scharfetter R., 1938. Das Pflanzenleben der Ostalpen.
22. Szafer W., Kulczyński St., Pawłowski B., 1924. Rośliny Polskie. Lwów-Warszawa.

23. Wieczorek K., 1938. *Galium trifidum* L., nowy gatunek flory Polski. Acta Soc. Bot. Pol. Vol. VI, Nr 2.

SUMMARIUM

Galium trifidum L., species holarctica borealis e Polonia adhuc ignota, aestate anni 1948. ab auctore nec non a dre J. D y a k o w s k a ad lacum Kisajno prope oppidum Giżycko in Terra Masurensi (olim: Borussia Orientalis) reperta est.